

Олеся БАРЧАН

ЧАСОПИС „ЛІТЕРАТУРНА НЕДІЛЯ” В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26.

УДК 821.161.2–3.09 (477.87) „Потушняк”

Барчан О. Часопис „Літературна Неділя” в житті і творчості Федора Потушняка; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 19; мова українська.

Анотація: У статті розглядається період життя та творчості закарпатоукраїнського письменника, вченого, фольклориста Ф.Потушняка, пов'язаний із його працею в ПОН та в часописі «Літературна Неділя», наголошено на значенні журналу для висвітлення життєпису митця.

Ключові слова: часопис, тижневик, „Літературна Неділя”, біографія, наукова діяльність, літературна творчість.

Тижневик „Літературна Неділя”, який видавало Підкарпатське об'єднання наук (ПОН) в Ужгороді впродовж 1941-1944 років, є важливим документом для дослідження біографії, наукової та літературної творчості Федора Потушняка. У працях про його археологічну, етнографічну, художню сфери діяльності науковці звертаються до матеріалів, розміщених на сторінках журналу [4; 7; 15; 17; 18]. Однак осмислити значення часопису як певного періоду професійної визначеності, соціальної, матеріально-побутової стабільності, як форми комунікативного часопростору вченого й митця видається нам актуальним. Саме цей аспект зв'язку Ф.Потушняка з „Літературною Неділею” стане предметом нашого аналізу.

Звернемо увагу перш за все на те, що до початку праці в ПОН Ф.Потушняк був уже відомим поетом – автором поетичних збірок „Далекі вогні” (1934), „Тасмнічі вечори” (1938), „Можливості” (1939), оповідань, повістей, з якими виступив у 1938 р. Окремі його твори друкувалися в періодичних виданнях краю, зокрема в журналі „Пчілка”, газеті „Українське слово” та ін. Талант Потушняка-письменника був відразу помічений сучасниками. І.Панькевич в одному з листів до поета (30.УІІ.1938) писав про збірку „Тасмнічі вечори”: „Тішуся поступом Вашим і бажаю Вам ще більших успіхів. Тематика Ваша нова серед тутешньої літератури, а також і спосіб писання, оригінальні поетичні образи, що вказують на шукання нових доріг” [10, с.84]. Примітно, що в цей же час відомий мовознавець залучав Потушняка до співпраці в „Науковому збірнику товариства „Просвіта” (1922-1938), радив „зайнятися етнографією та етнологією, головно віруваннями та фольклором взагалі” [11, с.78], турбувався про його працевлаштування. Усвідомлюючи мистецький хист Потушняка, його наукові здібності, передбачаючи поступ у цих напрямках, Панькевич рекомендував „сидіти не на селі, але шукати можливості стягнутися до центра хоча би такого, як Ужгород” [11, с.78-79].

Ф.Потушняк мешкав на той час у Великому Бичкові, не мав постійного місця роботи та терпів разом із сім'єю матеріальну скруту. Тому

він приймає пропозицію Дебреценської філії Угорського етнографічного товариства і як її член отримує доручення збирати на Закарпатті етнографічний матеріал за відповідну плату. Виконуючи це, він записує і фольклор. До такої діяльності заохочував його і М. Лелекач, бажаючи влаштувати співробітником ПОН. У листі до нього (від 22. ІІІ. 1941 р.) він повідомляв : „Як тобі вже, напевно, відомо, в Ужгороді заложилося Наукове Товариство. Товариство буде видавати й науковий журнал і то, думаю, що другого місяця. Повірили мене, щоби я звернувся до тебе із закликом до співпраці. Єсли маєш якусь наукову статтю із етнографії, будь ласкавий пришли її ... Я постараюся, щоби она была видрукована в журналі” [9, с. 90].

Завдяки настійній турботі М.Лелекача, підтримці директора ПОН І.Гарайди Потушняка з 1 вересня 1941 року приймають на посаду коректора, а далі (з 1 жовтня 1942 р.) – секретаря об'єднання. Пізніше в автобіографії Потушняк писав: „Тут я працював лише по лінії науки і літератури. На мене дивилися як визначного письменника і науковця, і іншого від мене не вимагали” [1, с.125].

Як і планувалося, ПОН видає свої періодичні видання, Потушняк стає активним дописувачем до них. Ця діяльність Потушняка забезпечила йому професійну визначеність, що сприяло певній матеріальній стабільності його сім'ї. За словами дослідника М.Тиводара, роки роботи Ф.Потушняка в ПОН „були найбільш плідними в його житті. Упродовж 1941-1944 рр. він підготував понад 110 етнографічних, фольклорних, літературознавчих, мовознавчих, краєзнавчих статей” [17, с. 26].

Як свідчать публікації в періодичних виданнях об'єднання, Ф.Потушняк був одним із найактивніших їх авторів. Його творчість представлена різними жанрами. Тут видруковані його поезії, наукові розвідки, літературно-критичні огляди, анонси, рецензії, драми. Уже в першому числі „Літературно-наукової прилоги Карпатської неділі”, що почала виходити з 25. 05. 1941 р., розміщені його вірші „На білих скалах”, „Дівчина”, „Любов”. У другому – поезія „Сім горбів високих...”. У двох наступних числах друкується велика етнографічна

розвідка „Самоубійці в народном вірованю”, четвертий номер відкривають вірші з циклу „Тяга”: „Мрія”, „Она”, „Тяга”.

Із шостого числа 1941 р. (Р.1) літературна газета, що виходила як додаток до „Карпатської Неділі”, перейменована в „Літературну Неділю” і стала двотижневиком як прилога до „Неділі”, що її перебрало, як зазначається в редакційному повідомленні, Товариство Грекокатолицької Молодежи. „І ми, – інформує редакція, – радо приключаємся до сего Товариства, чтобы дальше продовжати традиційні грекокатолицькі літературні праці. Что была потреба на видання літературної газети, указує велике число предплатников, сповпрацьовників и величезное число литературного матеріалу, котрий редакції стоїть в диспозиції” [12, с. 41].

Ф.Потушняк стає одним із найактивніших авторів публікацій і в „Літературній Неділі”. Протягом першого року на її сторінках видрукувано цілий ряд його наукових праць: „Дозвуки пастирського періоду в народном фольклорі” (ч.6,7), „Ночник в народном вірованю” (ч. 8), „О літературі” (ч. 8, 9), „Вовкун” (ч.9), „Гад в народном вірованю” (ч. 11, 12), „Звірі і птахи в народном вірованю” (ч. 13, 14), „Чорнокнижники в народном вірованю” (ч. 16).

Протягом другого року видання (1942) і в часопису вміщені етнографічні та літературознавчі розвідки „Крачун” „Ростина в народном вірованю”, „Паска в народном вірованю”, „Нагота при ворожіню”, „На хотар” останки одного суворого звичаю», „Стрільба в народном вірованю”, „Пісні про дітогубницю”, „Межа і дорога в народном вірованю”, „Три роди літератури”, „Яйце в народном вірованю”, „Повноч і полудне в народном вірованю”, „Перекази про Василя Довговича”.

Цілий ряд праць Ф.Потушняка опубліковано в „Літературній Неділі” за 1943 рік: „Писанки”, „Пісня про дітогубницю і її варіанти”, „Клятва в народном вірованю”, „Жертва в народном вірованю”, „Дожинкові пісні” „Подорож душі на другий світ”, „Останки культу предков”, „Злі очі” и „уроки” в народном вірованю”, мовознавча праця „Постріл-устріл (Про болгарські впливи у нас)”, літературно-критичні праці „О сучасной літературі (Отповідь на одну критику)”, „Поет і критик”, „Много поетов”, „Три колядки”, філософські праці „Коротий нарис філософії Подкарпаття”, „Песимізм”.

Протягом 1944 року читачі ознайомилися з етнографічними розвідками „Мертва любов” в народном вірованю”, „Відьма і її признаки”, „Останки обичаю крадення жонки і дівочих торгов”, філософською працею „Милице”, оглядом „Зоря Галицька як Альбум на г. 1860 и подкарпатська литература”.

У Ч.3 журналу Ф.Потушняк подає інформацію про вихід книги Іштвана Штефуровського „Szkovoroda Hrihorij Szavics” (Ungvár, 1943), що становить основу його докторської дисертації. У повідомленні автор представляє Григорія Сковоро-

роду як „славного руського філософа, якого особа збудила на Руси таку легендарну увагу, яку колись в Греції Сократа”. Тут же зазначено, що Сковорода зазнав впливу європейської філософії, яка через нього (як і Лодія) поширювалася потім у Росії. Потушняк вважає, що праця Штефуровського прислужиться мадярському читачеві, „котрого інтересує філософія восточної Європи, межи іншим так визначна і оригінальна, отже і Сковорода, як найвизначнішого її представника” [13, с. 36].

Окрім цього, на сторінках „Літературної Неділі” оприлюднено художні твори Потушняка – вірші „В пожарах ночі думи тліють”, „Смілий сад на сонці вигріває руки”, „На білих скалах” (цикл віршів) та ін., прозові твори – оповідання „Своя хата”. В журналі за 1942 р. зустрічаємо поетичні твори „На степах німих Валгали...”, „Святі”, „В пожарах ночі”, „Така ніч”, „Коноплі”, „Золотое сонце”, „Церковця”, оповідання „Старий Петро”. Третій річник представляє читачам поезії „Посів”, „Родний краєвид”, „Отець” та ін., драму „Буря”. Протягом 1944 року в журналі опубліковано вірш „Зимний вечір”, оповідання „Людина”.

„Літературна Неділя” репрезентує Ф.Потушняка і як літературного критика, про що свідчить цілий ряд його відгуків на нові книжки. На окремих із них зосередили свою увагу літературознавці Л.Голомб [6] та Н.Ференц [19]. Ми ж зазначимо, що для всіх відгуків характерні наукова аналітичність, висвітлення конкретного явища як частини цілого і водночас індивідуально виразного.

Як переконуємося з публікацій у часописі, Потушняк приділяв велику увагу перекладацькій справі в літературі. Володіючи німецькою, французькою, англійською, італійською, латинською, угорською, польською, сербо-хорватською, чеською, словацькою мовами в такій мірі, що, як писав у „Автобіографії”, міг вільно і легко читати наукові книги (навіть літературні твори) [1, с.124], Потушняк активно перекладає та друкує в „Літературній Неділі” твори Кнута Гамсуна („Голос життя”, „Перстень”, „Син сонця”), А.Петефі („Різв’язаний план”, „Тиса”, „Як би Пан Бог...”, „Родний краєвид”), Івана Араня („На дрова”), Л.Миссурай-Круга („Сосновий ліс”), Гергарда Шумана („Чудо”, „Так”), А.Стрінберга („Святий бик”), Альфонса Доде („Малі калачики”), Е.По („Аннабел Ли”).

Він підтримує працю письменників краю в перекладацтві. Зокрема, у відгуку на переклад І.Муранія трагедії Шекспіра „Живот и смерть Короля Ричарда III” Потушняк зазначає занадто слабку діяльність у цій сфері та підкреслює її значення для місцевої літератури [8, с. 252].

На сторінках „Літературної Неділі” вміщено ряд відгуків на збірки художніх творів Ф.Потушняка: Леми Мишилко. Ф.Пасічник: „На білих скалах” (Р.1), П.Се-чъ. Ф.П-къ: Хвилини вічності (поезії з 1935-36 р.) // (Р. 4), В.М. Ф.Пасічник: Гріх та інші оповідання (Р. 4) та ін.

Цими ґрунтовними працями сучасні науковці активно послуговуються, досліджуючи проблеми крайової журналістики, творчість митця та літературний процес Закарпаття [3; 4; 6; 7; 17; 19].

Цікавою, на нашу думку, формою комунікації часопису з читачами та дописувачами є його рубрика „Поштова скринька”. Зміст вміщених у ній матеріалів дає підстави зробити висновок про принципи діяльності керівництва та редакційної колегії: вони базувалися на засадах відкритості, довіри, щирості у спілкуванні з читачем, привертати цим самим його увагу, залучаючи до співпраці.

Через „Поштову скриньку” ведеться спілкування з дописувачами. Наприклад, у другому числі (1941 р.) Потушняк інформують про підготовку його оповідань до друку. В наступному номері таким же чином редакція повідомляє про потребу ще в 2-3 оповіданнях для повного збірника. В четвертому числі доводять до відома автора: „Оповідання приготували уже до друку. Наміряємо видати збірничок ваших віршиків” [16, ч. 4, с. 37]. У ч. 6 журналу за 1941 р. вміщена кореспонденція, адресована Ф.Потушняку: „Ф.Пасічник: В Бичков. Ваш збірничок поезій „На білих скалах” і ліричну поему „Хатка та млинок” ми достали. Тепер в першому числі нашої прилоги вміщуємо пару віршиків. Ваші давніше прислані до редакції оповідання ми знайшли і по можливості помістимо їх. Етнографічний матеріал передали до редакції журналу „Зоря” [16, с.8]. Ми вважаємо, що це свого роду анонсування видань та рекламування продукції видавництвом.

Нашу увагу привернув уміщений у колонці „Поштова скринька” відгук Леми Мишилка на вірші збірки Ф.Потушняк „Кристали”. Він є цікавим з точки зору професійної критики й одночасно показує зразок етики спілкування, безпосередності та доброзичливості в стосунках поціновувача й автора.

Варто відзначити, що часопис репрезентує Потушняк як письменника, літературного критика, науковця й через публікації інших авторів. Наприклад, „Літературна Неділя” відгукнулася й на вихід збірки малої прози Ф.Потушняк „Оповідання”, виданої ПОН у 1942 році. Автор відгуку Н.Л-ач (М.Лелекач), номінуючи письменника „пи-

льним, всестороннім і талановитим автором” та віддавши належне ПОН, яке „знає, що і як видати”, відводить Потушнякові особливе місце в літературному процесі [12, с. 71]. Оцінку поетичної творчості Ф.Потушняк знаходимо в статті Й.Архія „Поети” (1943) [2, с. 204].

Підаючи аналізу літературну творчість краю, автор В.К у статті „Пару заміток до нашої літературної творчості” (5, 1944, ч. 13-14) неодноразово апелює до Потушняк як до критика й письменника. На думки Ф.Потушняк, висловлені в його літературно-критичних публікаціях, спирається цей же автор і в статті „Проблеми нашої сучасної літературної критики і літератури” (Літ. Нед. 1944. – Ч. 15-16, с. 189-192). Як бачимо, сторінки журналу слугували своєрідною трибуною, з якої масовий читач міг почути голоси письменників, критиків, науковців, а вибраний – прилучитися до естетичного, наукового слова. Власне, „Літературна Неділя” гідно репрезентувала духовну еліту краю.

Оглядаючи „Літературну неділю”, помічаємо, що вона активно рекламує різні нові видання, серед яких, наприклад, і збірка поезій Ф. Потушняк „На білих скалах” (Ф.Пасічник: „На білих скалах”), книжка прози „Оповідання”. Заслуговує на увагу графічна та змістова форма рекламного оголошення, яке спрямоване на активізацію уваги читача, подає інформацію, де можна замовити книгу, коротко анонсує зміст, зазначає обсяг видання та вартість.

Як свідчить наше дослідження, часопис „Літературна Неділя” співвідноситься з важливим періодом у життєвій та творчій біографії Ф.Потушняк. Публікації в цьому виданні підтверджують надзвичайно інтенсивну його творчу та наукову працю, що свідчить про професійну та особистісну самореалізацію. Багато художніх творів та наукових студій, фольклорних матеріалів уперше було оприлюднено в цьому виданні. Журнал став своєрідною трибуною, яка забезпечила Потушнякові найширше комунікативне коло, і слово митця, вченого, літературного критика вільно доходило до адресата. „Літературна Неділя” залишається важливим джерелом інформації для дослідників різних галузей науки, а також є зразком видавничої та журналістської практики.

Література

1. Автобіографія [Потушняк Федор Михайлович] / М.П.Тиводар. Життя і наукові пошуки Федора Потушняк / М.П.Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2005. – С.123-125.
2. Архій Й. Поети // Літературна неділя / Архій. – 1943. – Р.ІІІ. – Ч. 17. – С.203-204.
3. Бідзіля Ю. Преса Закарпаття ХІХ-ХХ ст. / Юрій Бідзіля. – Ужгород, 2001.
4. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867-1944): Історико-бібліографічне дослідження / Василь Габор [наук.-ред. консульт. д-р іст. н. М.М.Романюк]. – Львів, 2003. – 564 с.
5. В.К. Пару заміток до нашої літературної творчості / В.К. // Літературна Неділя. – 1944. – Р.ІV. – Ч. 13-14, – С. 163–165.
6. Голомб Л. „Я жив завжди у золотому сні...”. До 100- річчя Федора Потушняк / Лідія Голомб // Ужгород, 2010. – 27 лютого.

7. Голомб Л. Літературно-критичний дискурс поезії Закарпаття 20-30-х рр. ХХ ст. / Голомб Л./ Українська поезія Закарпаття ХХ століття: науковий збірник / Упорядк.та передм. В.В.Барчан. – Ужгород: Ліра, 2004. – С.168-182.
8. кь [рец.]. На канун, сборник стихов и прози ужгородской литературной школы. Бібліотека сучасних угро-руських письменників. Ужгород, 1941 / кь // Літературна неділя. – 1942. – Р.ІІ. – Ч.13. – С. 130.
9. Лист Миколи Лелекача до Федора Потушняка від 22.ІІІ.1941 р. (№ 15) // Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка / М.П.Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2005. – 90-91.
10. Лист (№10) Івана Панькевича до Федора Потушняка від. 30. УІІ.1938 р. // Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка / М.П.Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2005. – 83-84.
11. Лист (№4) Івана Панькевича до Федора Потушняка від. 22. 04.1938 р. // Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка / М.П.Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2005. – 78-79.
12. Н.Л-ач [рец.]. Пасічник: Оповідання. Народна Бібліотека ч.10. Выдання Подк. Общ. Наук. Ун-гвар, 1942 / Н.Л-ач // Літературна Неділя. – 1942. – Р.ІІ. – Ч.8. – С. 71.
13. П. Stefurovszky Istvan: „Szkovoroda Hrihorij Szavics”. Nyom. Földesi Gyula könyvnyomdájában, Ungvár, 1943 // Літературна Неділя. – 1944. – Р. ІV. – Ч. 3. – С. 36.
14. П.Се-чъ [рец.] Ф.П-кь: Хвилини вічності (поезії з 1935-36 р.) / П.Се-чъ // Літературна Неділя. – 1944. – Р.ІV. – Ч. 6. – С. 72.
15. Поп В. Побачений талантом світ / Василь Поп // Федір Потушняк. Честь роду. –Ужгород: Карпати, 1973. – С.233-246.
16. Поштова скринька // Літературна Неділя. – Р.1. – 1941. – Ч. 1.– С. 8.
17. Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка / М.П.Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2005. – 284 с.: іл.
18. Федака Д. Творчі овиди Федора Потушняка / Дмитро Федака // Федір Потушняк. Мій сад. Поезії та драми. – Ужгород: ВАТ „Видавництво „Закарпаття”. – 2007. – С. 5-18.
19. Ференц Н. Потушняк як літературний критик / Надія Ференц // CARPATICA-KARPATIKА. – Вип. 9. Науково-педагогічна діяльність та літературна творчість Федора Потушняка (до 90-річчя від дня народження). – Ужгород, 2001. – С. 202-208.

Олеся Барчан

Издание «Літературна Неділя» в житті и творчестві Федора Потушняка.

Аннотация: В статье рассматривается период жизни и творчества закарпатоукраинского писателя, ученого, фольклориста Ф.Потушняка, связан с его деятельностью в ПОН и сотрудничеством в издании «Літературна Неділя», акцентировано на значении журнала в изучении биографии писателя.

Ключевые слова: издание, еженедельник, «Літературна Неділя», биография, научная деятельность, литературное творчество.

Olesya Barchan

Journal «Literary Week» in F.Potushnyak's Life and Creative Work

Summary: In the article examined question of the journal «Literary Week» role for highlighting the fakt of life and creative work of Transcarpathian (Ukraine) writer, scientist, specialist in folklore F. Potushnjak.

Key words: journal, weekly «Literary Week», biography, scientific and literary work.

Барчан Олеся – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики УжНУ.